

30

PREU EXEMPLAR 10 €

CONVERSA

Miquel Rustullet

ACTIVISTA CULTURAL
BANYOLÍ I REFERENT
EN LA DIVULGACIÓ
DEL PATRIMONI HUMÀ
I MATERIAL DEL PLA
DE L'ESTANY

PRIMERS RELLEUS

Assum Guardiola

RETRAT DE FAMÍLIA

**Els Reixach
de la Deu d'Olot**

NISSAGA QUE HA FET
PINYA PER TIRAR
ENDAVANT I FER
CRÉIXER UN NEGOCI
DE RESTAURACIÓ
REFERENT

PERFILS

Roser Rubió

TOTA UNA VIDA
AL MAS EL CAMPET
DE JOANETES, ON
HA TREBALLAT AL
CAMP I A CASA

Josep M. Hubach

PROTAGONISTA DE LA
TERCERA GENERACIÓ
D'UNA NISSAGA DE
FERRERS DE PARDINES

Dolors Bardera

TREBALLA AMB LES
APLICACIONS DE L'OLI
DES DE CAN BARDERA,
A GALLINERS, ON VA
NÉIXER

INDRET

Rocabruna

A PEU

**Santa Magdalena
de Cambrils****Del puig de les
Gitanes a Merlant**

les garrotxes

www.grupgavarres.cat

DOSSIER

AIGUATS, NEVADES, GLAÇADES...

55 pàgines que ens recorden les grans catàstrofes naturals:
riuades, fredorades o tempestes que han quedat a la
memòria col·lectiva dels pobles i de la seva gent

HISTÒRIES DE L'ALTA GARROTXA

PORTAR AQUESTA TERRA A LA SANG

Aquest nou treball de Josep Vilar –un caçador d'històries, segons J.N. Santaaulàlia– rescata de les seves llibretes la veu de testimonis, molts d'ells desapareguts, que van explicar-li tota mena de relats. Un total de seixanta-una històries amb nous fets, nous protagonistes i nous escenaris queden recollides en aquest volum després de la gran repercussió del primer: *Històries de l'Alta Garrotxa*.

4a
EDICIÓ

RETALLS D'UNA VIDA DE SUBSISTÈNCIA

L'Alta Garrotxa és un territori allargassat de muntanyes calcinades, de relleus capriciosos, cingleres esventrades i congostos pregonos... En aquest llibre parlem d'històries de la guerra, del contraban, de la feina de pagès, dels pastors, de la gent que hi anava d'excursió, dels capellans, de les desgràcies i els assassinats. Històries de vida dura i sacrificada, de supervivència amb pocs recursos.

DIRECCIÓ >

Jordi Nierga
jordi@grupgavarres.cat

COORDINACIÓ DE CONTINGUTS >

Lia Pou
garrotxes@grupgavarres.cat

COORDINACIÓ DE PATRIMONI >

Guerau Palmada

REDACCIÓ >

Telèfon 972 46 29 29
garrotxes@grupgavarres.cat

COL·LABORACIONS >

Joaquim Agustí i Bassols

Jordi Altesa

Berta Artigas Fontàs

Eloi Camps

Marta Carbonés

Marc Cargol

Joan Carreres

Pere Cerro

Josep Clara

Jaume Colomer

Pere Duran

Ramon Estéban

Ramon Estéban Bochaca

M. Carme Freixa

Almudena García

Joan García

Francesc Ginabreda

Josep Grabuleda

Assum Guardiola

Eva Güibas Guilana

Laia Juez

Antoni Llagostera

Pere Llorens Ros

Marta Masó

Josep M. Massip

Paula Núñez Gubert

Mònica Pagès

Rosa Pagès

Clara Pedrosa

Miquel Peral

Dolors Pinatella

Miquel Puig

Jordi Remolins

Quim Roca Mallarach

Ester Sala

Joan Sala

Mònica Sala Ametller

Roger Santaló

Salvador Sarquella

Pep Sau

Miquel Sitjar

Xavier Valeri

Josep Vilar

Xavi Xargay

EDICIÓ DE TEXTOS >

Gavina Freixa

IMPRESSIÓ > Agpograf

DISTRIBUCIÓ > GLV

DIPOSIT LEGAL > GI-381-2008

ISSN > 2013-3693

eg

EDITORIAL GAVARRES

Germà Agustí, 1
17244 Cassà de la Selva
Telèfon 972 46 29 29
www.editorialgavarres.cat

DIRECCIÓ EDITORIAL >

Àngel Madrià
angel@grupgavarres.cat

COORDINACIÓ DE PROJECTES >

Dolors Roset
dolors@grupgavarres.cat

DIRECCIÓ D'ART I MAQUETACIÓ >

Jon Gierre i Mònica Sala
garrotxes@grupgavarres.cat

COMUNICACIÓ >

Lia Pou
comunicacio@grupgavarres.cat

ADMINISTRACIÓ >

Jaume Carbó
gestio@grupgavarres.cat

SUBSCRIPCIONS >

subscripcions@grupgavarres.cat

ALTRES PUBLICACIONS >

gavarres@grupgavarres.cat
cadipetraforca@grupgavarres.cat
alberes@grupgavarres.cat
garonanogueres@grupgavarres.cat

PUBLICACIÓ ASSOCIADA A >

editors de revistes i digitals

> Premis APPEC
'Millor Editorial en Català 2008'

> Premis Amics de l'Alta Garrotxa
'Memorial Ramon Sala Canadell 2015'

IL·LUSTRACIÓ DE
BESALÚ AMB EL FLUVIÀ
CARREGAT D'AIGUA.
AUTOR: ÀNGEL DEL POZO.

SUMARI

4-5

PRIMERS RELLEUS EL PASSADÍS ENTRE DOS MONS

ASSUM GUARDIOLA (TEXT) // ROSA PAGÈS (IL·LUSTRACIÓ)

6-9

ACTUALITAT

10-15

CONVERSA MIQUEL RUSTULLET

RAMON ESTÉBAN (TEXT) // MÒNICA SALA AMETLLER (FOTOGRAFIA)

16-21

RETRAT DE FAMÍLIA ELS REIXACH D'OLOT

MARTA MASÓ ESCOBARÓ (TEXT) // PEP SAU (FOTOGRAFIA)

22-27

PERFILS

ROSER RUBIÓ / JOSEP M. HUBACH / DOLORS BARDERA

JORDI NIERGA / JORDI ALTESA / XAVIER XARGAY I OLIVA (TEXT)

JORDI NIERGA / JORDI ALTESA / PERE DURAN (FOTOGRAFIA)

29-83

DOSSIER AIGUATS, NEVADES, GLAÇADES...

JORDI NIERGA (COORDINACIÓ)

85-99

PATRIMONI

ARQUITECTURA // ARQUEOLOGIA // ETNOLOGIA // GEOLOGIA // HISTÒRIA // FAUNA // PLANTES I REMEIS

100-103

INDRET ROCABRUNA

CLARA PEDROSA (TEXT) // MARC CARGOL (FOTOGRAFIA)

104-107

A PEU

A SANTA MAGDALENA DE CAMBRILS

JOAQUIM AGUSTÍ I BASSOLS (TEXT I FOTOGRAFIA)

DEL PUIG DE LES GITANES A MERLANT

PERE LLORENS ROS (TEXT I FOTOGRAFIA)

MEMÒRIA FOTOGRÀFICA GUÀRDIA CIVIL I CARRABINERS

QUIM ROCA MALLARACH (RECERCA FOTOGRÀFICA I DOCUMENTACIÓ)

conversa

MIQUEL RUSTULLET > ACTIVISTA CULTURAL BANYOLÍ. SI BÉ ES VA FORMAR PER SER ADMINISTRATIU, MIQUEL RUSTULLET HA ESDEVINGUT UN REFERENT DE LA RECERCA I DIVULGACIÓ DEL PATRIMONI HUMÀ I MATERIAL DEL PLA DE L'ESTANY, UNA TASCA QUE INICIALMENT VA REALITZAR DES DE L'ÀREA DE CULTURA DEL CONSELL COMARCAL –UNA INSTITUCIÓ QUE ELL VA VEURE NÉIXER– I POSTERIORMENT AMB DIVERSES INICIATIVES SORGIDES DE LA SOCIETAT CIVIL PER RECUPERAR ELEMENTS ARQUITECTÒNICS O PER FER MEMÒRIA D'UN EPISODI HISTÒRIC TAN TRANSCENDENT COM VA SER LA REPRESSIÓ FRANQUISTA.

RAMON ESTÉBAN TEXT

MÒNICA SALA AMETLLER FOTOGRAFIA

Miquel Rustullet

–En el moment de crear-se la comarca del Pla de l'Estany, vostè treballava a la Mancomunitat. Com va viure aquella època?

–«Exactament. Es va escaure que des de 1987 jo treballava a la Mancomunitat Intermunicipal [precedent del Consell Comarcal], presidida per Pere Hernández, l'alcalde de Banyoles. Em van donar la feina de la recaptació, un servei que feia poc s'havia instaurat a nivell comarcal. Vaig començar al setembre de 1987 i al març del 1988 es va aprovar al Parlament la creació de la comarca. Recordo que hi havia molt de moviment i també satisfacció. Per cert, al Consell es conserva un document redactat per l'Anton M. Rigau [cèlebre cronista local] i que van signar els alcaldes; va ser com una carta fundacional amb motiu d'aquell rellevant reconeixement.»

–L'any 1988 hi havia consciència de comarca?

–«Crec que sí, que llavors ja hi havia consciència. Els alcaldes, generalment gent jove, se n'havien impregnat de tot el que

s'havia anat fent prèviament. El paper de la Mancomunitat va ser determinant per prendre'n consciència. S'havia reivindicat la comarca i la nova estructura administrativa, que eren els consells comarcals, havia de servir per donar servei als pobles.»

–Vostè era dels que defensaven que aquesta comarca s'havia d'anomenar 'Baixa Garrotxa'?

–«No, la veritat és que en aquells moments no em vaig parar a pensar quin nom era el més escaient. Segurament que el nom actual és més representatiu d'aquest nostre territori. El fet que inclogui el terme 'estany', penso que és més encertat, independentment de si la comarca és més o menys plana.»

–Entre les primeres atribucions del Consell hi havia la recaptació d'impostos. Això no devia pas fer popular la nova institució.

–«No era només això, eh? En el Consell Comarcal del prin-

RAMON ESTÉBAN. Olot, 1961. Periodista

MÒNICA SALA AMETLLER. Banyoles, 1994. Dissenyadora gràfica i fotògrafa

retrat de família

ELS REIXACH D'OLOT > LA HISTÒRIA DE LA FAMÍLIA REIXACH ALS PARATGES DE LA DEU D'OLOT COMENÇA A PRINCIPIS DELS SEGLE XIX, QUAN EL MATRIMONI FORMAT PER BERNAT REIXACH I PLANA, FILL DE LA VALL DE BIANYA, I ROSA SOLÀ I BELLANA, NASCUTA A RIUDAURA, S'ESTABLEIX AL MAS FERRÉS, QUE UN SEGLE MÉS TARD PASSARÀ A ANOMENAR-SE CASA NOVA DE LA DEU PER ACABAR CONVERTINT-SE EN L'ACTUAL RESTAURANT LA DEU. AQUESTA ÉS LA HISTÒRIA D'UNA NISSAGA FAMILIAR QUE AL LLARG DE GENERACIONS HA FET PINYA PERTIRAR ENDAVANT I FER CRÉIXER UN NEGOCI, QUE S'HA ANAT ADAPTANT ALS DIFERENTS MOMENTS HISTÒRICS I QUE ÉS UN BON TESTIMONI DE DOS SEGLES DE CANVIS SOCIALS QUE EXPLIQUEN L'APARICIÓ I L'EVOLUCIÓ DEL GAUDI DE L'OCI, LA GASTRONOMIA I EL TURISME.

MARTA MASÓ ESCOBARÓ TEXT
PEP SAU FOTOGRAFIA

Les famoses patates de la Deu

Com altres cases de pagès de la zona i de l'època, al mas Ferrés complementaven les feines del camp amb les d'hostal, que anaven exclusivament a càrrec de les dones de la família. Se sap que el 1885 ja servien menjar i begudes, sobretot vi verd fet amb el raïm que collien a les vinyes que tenien a la finca, i alguna mica d'embotit casolà, de la matança del porc. L'estança que feia d'hostal, i que tenia un foc a terra i una petita barra, va començar a ser freqüentada per pagesos de les contrades que hi passaven les estones lliures jugant a cartes. Però el mas tenia dues característiques més

que el feien atractiu per a la clientela. D'una banda, estava situat a peu del camí que, en aquella època, era la principal via d'unió entre Olot, Santa Pau i Mieres. I per tant, en uns temps en què els desplaçaments s'havien de fer a peu o a cavall d'algun animal, era normal que fos punt de parada obligat per als viatgers que feien aquest llarg recorregut. Però, a més, la casa era a tocar dels paratges verds i frescos de la Moixina i la Deu, d'on brollava l'aigua arran de terra, i això ja començava a atraure moltes famílies que hi anaven a berenar

després de gaudir de les fonts, la natura i el paisatge frondós, sobretot les tardes dels festius, que era quan podien tenir algun moment d'esbarjo. També era punt de trobada per ballar-hi sardanes.

A principis del segle XX, aquell hostal de begudes ja comença a agafar una altra dimensió i se serveixen dinars, però encara sense abandonar l'agricultura. Els Reixach no havien pogut fet obres d'ampliació, perquè la casa no era de la família, i molts àpats se servien a l'exterior. Quan feia bon temps, a la primavera i a l'estiu, es paraven les taules

MARTA MASÓ ESCOBARÓ. Barcelona, 1972. Periodista
PEP SAU. Olot, 1963. Fotògraf

al defora, a l'anomenat Prat de la Font. Començaven a fer-s'hi celebracions i trobades familiars, i ja s'hi van fer els primers casaments. I a partir dels anys 20 arriben els àpats d'empresa. Les diferents fàbriques de la potent indústria tèxtil d'Olot i comarca instauren la festa patronal. Un dia a l'any l'empresari paga un dinar als seus treballadors, i amos, encarregats i obrers comparteixen taula i menú. Solen menjar amanida, i el plat estrella, per a molts desconegut, és l'arròs de peix, que només portava sèpia i musclos. Aquests productes arribaven de la costa fins a Besalú, i un dels homes de la família s'encarregava d'anar-los a buscar amb bicicleta. Encara no hi havia neveres i conservaven el peix al pou, dins d'una galleda, el feien baixar amb la corriola fins a tocar l'aigua. D'un d'aquests primers àpats d'empresa se n'explica una bona anècdota. Per a molts dels comensals era el primer arròs de peix que es posaven a la boca i per a la majoria era el primer cop que veien un musclo. Per això no va resultar estrany que en sortir se sentís algun client comentar que els havia agradat molt el

nou arròs; llàstima que els musclos no els havien quedat prou cuits i la part negra havia costat molt de rosegar.

Arriben els anys 30 i la família Reixach vol consolidar i expandir el negoci, però segueix sent difícil sense ser propietari del mas. Per això, decideixen construir al costat de la casa pairal un edifici de planta baixa que habiliten com a sala de ball. L'inauguren el 1935 i també els serveix com a menjador a cobert quan no poden parlar les taules a fora. Els diumenges a la tarda hi organitzen sessions de ball, pel preu d'una pesseta o una pesseta i mitja es pot ballar al ritme de la música de l'orquestra Young-Jazz. Al soterrani s'hi va fer el rebost, on entre d'altres productes s'hi emmagatzemen els bocois del vi. Amb la guerra aquell espai es va convertir en polvorí on el bàndol republicà guardava l'armament. I més endavant també es va habilitar com a hospital de campanya. I és justament durant aquests anys que detenen i desapareix un dels fills de la família, en Joan Reixach i Torner, que era qui havia animat el seu pare a construir la sala de ball. Mai van tornar

a saber res d'ell. Dels altres quatre fills que queden, la Dolors es casa amb en Joan Pagès Llenç, que era el propietari del mas La Deu, la casa veïna on neix el rec del mateix nom i que uns quants anys més endavant acabarà expropiada i enderrocada per l'Ajuntament per poder donar un ús comunal a l'aigua. Des d'allà, es construeixen unes canalitzacions que porten l'aigua a la plaça Clarà, fins a davant dels Escolapis, i des d'allà es distribueix per les cases. No calia bombar-la, baixava de manera rodada, perquè la Deu està a més altura que el centre d'Olot. Anys més tard, i encara perdura ara, aquella canalització es va convertir en part de la xarxa de conductes d'aigües brutes de la ciutat.

El 1943, un any clau. A casa queden tres germans: la Maria, en Pere i en Jaume Reixach i Torner. La feina d'hostal havia anat agafant terreny a les tasques de pagès, tot i que durant la guerra s'havien hagut de capgirar els papers. Seguien tenint vaques i la llet la portaven a vendre a l'hostal cala Ramona, que hi havia al carrer Fontanella. Era un viat-

D'esquerra a dreta, l'Adrià, la Montse i en Pere Reixach, la Cristina Ciocirlan, la Paqui González, en Lluís i en Jaume Reixach.

M1

Enterrament de l'alcalde d'Olot, Lluís Casademont. Lluís Casademont Colomer (Olot, 1907-1967). Va ser alcalde de la ciutat entre 1966 i 1967; el seu enterrament, segons la premsa de l'època, constituí una gran manifestació de dol popular.

ANY: 1967

AUTOR: JOAN ANTONI SATORRE TOMÀS.

PROCEDÈNCIA: ARXIU COMARCAL DE LA GARROTXA. FONDS JOAN ANTONI SATORRE TOMÀS

M2

Presència de la Guàrdia Civil, vestits amb capa i tricorni, al camp de la UD Olot; la *Benemèrita* era l'encarregada de mantenir l'ordre públic en cas que una tangana al camp derivés en una batalla campal.

ANY: 1969

AUTOR: JESÚS COMA RICO

PROCEDÈNCIA: ARXIU JESÚS COMA RICO

DOSSIER

AIGUATS, NEVADES, GLAÇADES...

JORDI NIERGA > COORDINACIÓ

‘Aigua avall, aigua avall’	30	JORDI NIERGA [Banyoles, 1985. Periodista]
L’any del ‘Diluvi Universal’	32	FRANCESC GINABREDA [El Mallol, 1989. Periodista]
Com més serem més rebrem	34	FRANCESC GINABREDA
‘Doneu-nos cordes, més cordes!’	36	PAULA NÚÑEZ GUBERT [Palamós, 1989. Periodista]
Exili, fam i aigua a Sant Joan	38	XAVIER VALERI [Sant Joan les Fonts, 1958. Periodista]
La gelada de 1956 al Fluvià	40	XAVIER VALERI
PERFIL > Jordi Francés	41	ELOI CAMPS DURBAN [Banyoles, 1994. Periodista i investigador en comunicació]
Veïns abocats al buit	42	ROGER SANTALÓ [Castellfollit de la Roca, 1986. Periodista]
Perdre la casa riu avall	44	RAMON ESTÉBAN BOCHACA [Olot, 1987. Professor d’història i educador social]
Riuades a la Colònia Dussol	46	MARTA CARBONÉS [Les Planes d’Hostoles, 1964. Professora d’anglès]
Besalú inundat	48	PERE CERRO [Sant Jaume de Llierca, 1951. Mestre jubilat]
Tempestes a l’Alta Garrotxa	50	JOAN CARRERES [Viladamat, 1976. Fotògraf i escriptor]
La nevada del febrer de 1944	52	JOSEP VILAR [Argelaguer, 1961. Enginyer tècnic agrícola]
Esllavissades que han deixat petja	54	JOSEP VILAR
Viure amb l’ai al cor	55	BERTA ARTIGAS FONTÀS [Banyoles, 1997. Periodista]
Temporals i sequeres a Banyoles	56	EVA GÜIBAS GUILANA [Girona, 1994. Periodista]
La fredorada de 1956	58	JAUME COLOMER [Vilademuls, 1955. Mestre jubilat]
Els girs del temps a la Llémena	60	LAIA JUEZ [Barcelona, 1975. Antropòloga i periodista]
Inundacions d’Ulldeter avall	62	MIQUEL PERALS [Setcases, 1941. Enginyer de monts i economista]
Aigua i vent a Sant Pau de Segúries	65	CLARA PEDROSA [Llanars, 1989. Historiadora de l’art i tècnica de patrimoni]
L’Arçamala i el Ter, desbordats	66	JOAN GARCIA [Sant Joan de les Abadesses, 1982. Periodista i realitzador audiovisual]
Quan la Candelera riu...	68	M. CARME FREIXA BOSCH [Vallfogona de Ripollès, 1970. Llicenciada en Ciències Polítiques i Periodisme]
Els rius que van ofegar Ripoll	70	JORDI REMOLINS [Ripoll, 1970. Col·laborador en mitjans de comunicació]
Llamps mortals al Ripollès	73	JOSEP CLARA [Girona, 1949. Historiador]
La fúria del Freser, el novembre del 82	74	ANTONI LLAGOSTERA FERNÁNDEZ [Ripoll, 1955. Periodista]
La riuada de 1982 a Ribes	76	MIQUEL SITJAR I SERRA [Ribes de Freser, 1962. Filòleg i professor de llatí]
Rescats enmig del torb	78	JORDI NIERGA
Un triple desbordament a Ribes	81	MÒNICA PAGÈS [Barcelona, 1972. Periodista]
Atrapats a Núria per una allau	82	JORDI NIERGA

‘Aigua avall, aigua avall’

Jordi Nierga > TEXT

*«A l'any mil nou-cents quaranta / a Olot hi va haver un 'aigat',
un 'aigat' / que el Fluvià s'hi passejava / pels carrers de la ciutat».*
Sort en tenim de les cançons populars, que a través de lletres i ritmes abriguen i reforcen molts dels episodis històrics de la nostra contrada perquè es mantinguin vius i fermes en la memòria col·lectiva. Un exemple d'això és el fragment que enceta aquest text, obra de Pere Jovinyà, en Pere Pelut, qui va descriure l'aigat de 1940, aquell *aigat* de Sant Lluç, d'una manera honesta i precisa, sens dubte un testimoni d'ulls oberts i boca embadalida: *«Va aixorrançar les muntanyes, / se n'emportà el cultiu, el cultiu / amb els ponts, carrers de cases, / tot el que era prop del riu. / Se n'emportà edificis / i persones aigua avall, aigua avall, / moltes fàbriques deixaren / a la gent sense treball.»*

En aquesta ocasió, el dossier que teniu a les mans vol resseguir el territori acompanyant-se dels records i les ferides que ha provocat el pas de les catàstrofes naturals. I ho vol fer, com sempre, aprofitant la veu dels protagonistes: alguns llunyans, autors de relats en blanc i negre, i d'altres de recents, cronistes actuals que parlen de riuades, glaçades o rufades i de les seves conseqüències. Un conjunt de maltempsades, en definitiva, que també procurem explicar a través de la documentació i dels arxius esgrogueïts: companys de viatge indispensables per recuperar uns fets molt sovint oblidats.

Aquest itinerari per les desgràcies i adversitats de la naturalesa l'iniciem a Olot, on en Francesc Ginabreda ha recordat les pèrdues i les destrosses que va causar aquell 'diluvi universal' que tan bé va contar en Pere Pelut en el passat. Aquest període de pluges torrencials i inundacions devastadores de 1940 es completa amb dues peces més: en una, el mateix autor ha entrevistat l'observador meteorològic Jordi Zapata, que concreta, entre altres coses, que les llevantades són «imprescindibles» a les nostres garrotxes; a l'altra, la Paula Nuñez ha rescatat les vivències de les germanes Bosch del Molí de Sant Roc i de l'escriptor Joan Mercader per donar forma i contingut a la fúria del Fluvià.

Sense abandonar la comarca volcànica, en Xavier Valeri ens situa a Sant Joan les Fonts, també el 1940, quan la riuada, en plena postguerra, va arrossegat cases i fàbriques. Aquest mateix episodi també ha concentrat els escrits d'en Ramon Estéban Bochaca, que ha parlat amb la família Estartús Pujolar de la Vall d'en Bas, que va haver de començar de nou després de perdre la casa riu avall, i en Pere Cerro, que ha conversat amb en Vicenç Riu i l'Antoni Torrent per descriure les inundacions que va patir Besalú. Més enllà de l'*aigat*, el dossier també recula fins al 1956 per situar-se damunt d'un Fluvià gelat, tal com informa Valeri; s'ubica a Castellfollit de la

de ben a prop els increments del cabal del riu. A poca distància, a la Vall de Llémna, la Laia Juez segueix el curs del temps per destacar les principals inclemències viscudes: dels hiverns freds i humits als estius que ‘desmasien’.

I del pla, a la muntanya. A la Vall de Camprodon, en Miquel Peral es refereix a les inundacions i riuades que tenen el seu naixement a Ulldeter, mentre que la Clara Pedrosa reula fins al 1940 per exposar, amb l'ajuda d'en Jaume Puixeu i l'Eudald

Roca, des d'on en Roger Santaló fa memòria d'aquella esllavissada que el 1976 va deixar molts veïns sense pati, i gairebé sense casa; es planta davant d'en Jordi Francès, en Buxó, qui ha resumit els seus quasi 30 anys al capdavant del Parc de Bombers d'Olot a l'Eloi Camps, o també fa un tomb a la Colònia Dussol de Les Planes d'Hostoles, on la Marta Carbonés ha enraonat de les riuades amb en Lluís Colléll. I una mica més amunt, a l'Alta Garrotxa, en Joan Carreres repassa algunes de les tempestes més sonades en aquesta geografia abrupta i de mala petja, mentre que en Josep Vilar ens presenta dues propostes: una, sobre el fort temporal de neu de 1944, que va causar estralls a les vides dels qui residien a la zona, i una altra, relacionada amb algunes de les esllavissades més conegudes en aquells cingles, des del Mont fins a Sant Aniol.

Si fem un salt cap a Banyoles i rodalia, l'Eva Güibas ha subratllat fenòmens freqüents com ara temporals i sequeres, i també fets més específics i puntuals, com poden ser les tempestes elèctriques o les onades de l'estany. Aquest passeig per la comarca també inclou un reportatge de Jaume Colomer al voltant de la fredorada de 1956, que va accelerar canvis notables a la pagesia, i un article de la Berta Artigas al voltant de la figura de la Central de Martí, a Esponellà, estructura que ha vist

Dachs, com aquell aiguat va afectar les centrals de Sant Pau de Segúries. Al Baix Ripollès, la ràbia dels rius s'ha fet notar a diversos indrets: així, en Jordi Remolins i l'Antoni Llagostera recorden els episodis de 1940 i 1982, respectivament, amb el Ter i el Freser com a protagonistes, i en Joan Garcia explica com la indústria de Sant Joan de les Abadesses, que tot just es recuperava de la Guerra Civil, va ser la gran damnificada dels desbordaments fluvials. Aquesta zona, d'altra banda, també ha patit amb les glaçades i nevades: així li han detallat a la Carme Freixa la gent gran de Vallfogona de Ripollès.

A l'altra banda de la comarca, en Miquel Sitjar ens brinda una crònica de la riuada de 1982 a Ribes de Freser, amb la veu de diversos testimonis, i la Mònica Pagès fa un salt encara més enrere per mostrar-nos el triple desbordament que va sofrir el nucli el 1940. Encara instal·lats a les altures, el dossier es completa amb un repàs de Josep Clara sobre els llamps mortals al Ripollès i dos textos d'un servidor: un, enfocat amb els rescats enmig del torb, de la mà dels records d'en Sisquet de la Farga, en Siscu Carola i en David Sucarrats, i l'altre centrat en la Vall de Núria, que l'any 1972 va quedar incomunicada després d'una gran nevada i unes allaus a les vies del Cremallera. Al planeta, l'hem d'estimar i cuidar. Apuntem-nos-ho 🐾

Un grup de persones treballant al pont de can Carrera de Camprodon, a conseqüència dels desperfectes que va deixar l'aiguat del 1940.

FOTO: Valentí Planeses. PROCEDÈNCIA: Arxiu Martí Pujol.

L'any del 'Diluvi Universal'

HAN PASSAT MÉS DE 80 ANYS DEL DIA DE SANT LLUC DE 1940, QUAN ELS VEÏNS D'OLOT VAN VEURE, ATÒNITS I ALARMATS, COM EL FLUVIÀ ES 'PASSEJAVA' PELS CARRERS DE LA CIUTAT

Francesc Ginabreda > TEXT

Els cronistes, igual que els filòsofs i els publicistes, saben que la repercussió que pot tenir un esdeveniment, una idea o un producte sovint depèn més de la narració que se'n fa que no pas de la cosa en si. Aquest impacte –sigui econòmic, social o cultural– depèn, en altres paraules, de com se'n parla i de com es transmet el missatge. Per això, els esdeveniments més significatius, les idees més bones o els productes més útils no són necessàriament els que tenen més ressò.

Pere Jovinyà (la Pinya, 1880) devia saber-ne alguna cosa, d'això. Encara que fos per pura intuïció. Va ser un home que es va dedicar a treballar en una empresa tèxtil i a tocar el flabiol quan la faràndula olotina desfilava pels carrers. De les seves aventures entre filatures no en sabem gran cosa, i és que si Jovinyà ha deixat empremta en la història garrotxina no ha estat gràcies a la cinta de carda, sinó a la seva condició de melòman ocurrent. Ell és el protagonista de la cançó *En Pere Sac i Cordes* i l'autor del *Reputricànticum* –una procacitat etflico-musical que a Can Carbasseres en dirien

ben bé d'Olot–, però si per alguna cosa ocupa un paper destacat en la memòria col·lectiva és per haver escrit la cèlebre lletra de *L'aigat d'Olot*, aquella que ens anuncia, amb el sarcasme del borratxo passatger, que fa més mal l'aigua que el vi. Una manera basta i sorneguera de recordar les inundacions de l'octubre de 1940, que van afectar bona part de les conques del Ter, la Muga, el Fluvià i els principals rius de la Catalunya del Nord.

La zona més perjudicada va ser l'entorn del Canigó, on es van comptabilitzar més de 200 víctimes. En alguns indrets, com a Camprodon o el Pertús, en un sol dia van caure més de 200 litres/m², dades espectaculars que es queden petites al costat de la de Sant Llorenç de Cerdans, on se'n van registrar 1.000 –en total, 1.930–. Olot, naturalment, també en va patir les conseqüències amb escreix, però tant les precipitacions com la mortalitat van ser menys notòries que en altres zones del territori, com al nord d'Osona, on van morir una seixantena de persones. Amb tot, l'envergadura narrativa de l'esdeveniment és inequívocament olotina, i el perquè d'aquesta popularitat rau, per

descomptat, en la tragicòmica crònica musical de Jovinyà. A la ciutat dels volcans, segons la mateixa cançó de l'aigat, el Fluvià 'es passejava' pels carrers, des del passeig de Sant Roc fins a la plaça del Palau. Bocois, taüts i vaques circulaven sense remei cap a les Tries entre ponts i cases destruïdes. No feia ni dos anys que s'havia acabat la Guerra Civil.

Una Arca de Noè pels soldats. L'aigüat va tenir lloc entre els dies 15 i 18 d'octubre, en plena festivitat de Sant Lluç, i el seu moment àlgid va ser la nit del 17. Els valors acumulats de precipitació van arribar als 800 litres per metre quadrat i nou persones hi van perdre la vida –dotze a la resta de la comarca–. Els edificis que estaven a la vora del riu van ser els que en van sortir més malparats, tant les cases com les indústries. La granja Soldevila, Ca l'Aubert, la fàbrica Masllorens, l'Anònima Mató o la Cooperación Fabril encapçalen una rastellera d'empreses i negocis que van patir greus desperfectes. A la biblioteca municipal –aleshores situada a l'Eixample Malagrida– es van perdre més de 6.000

A l'esquerra, el sector del pont de Cal Russet després de l'aigüat; es poden veure les marques de fins on va arribar l'aigua a la casa i a la farinera de la ronda Fluvià // FOTO: Màrius Serradell Serra. PROCEDÈNCIA: ACGAX. Servei d'Imatges. Fons Fotografia Serradell. A la dreta, el Fluvià a l'alçada de les Tries: en primer terme, la fàbrica de can Manel-la després de l'aigüat; en segon terme, la carretera de les Tries amb el volcà de la Garrinada, al fons // PROCEDÈNCIA: ACGAX. Servei d'Imatges. Col·lecció d'imatges de Josep M. Dou Camps.

volums, equivalents a dues terceres parts del seu fons material. Alguns ponts, com el de l'Estació o el de les Mores, van caure per sempre; d'altres, com el de Santa Magdalena, van quedar seriósament malmesos. L'aigua corria amb tanta força que fins i tot va fer donar la volta a una campana de 500 quilos de la Foneria Barberí, que va quedar arrasada. Tres indústries més van desaparèixer: les adoberies Hostench i Bassols i la fàbrica de gènere de Can Manel·la.

El soroll que feia el riu la nit del 17, segons els qui ho van viure en primera persona, era esfereïdor; el panorama, absolutament dantesco: rajols que començaven a aixecar-se per la força de l'aigua, criatures acabades de néixer evacuades per la finestra, el paper de fumar de Can Carlets fet un manyoc, bestiar perdut corrent enllà, veïns resant mentre l'aigua arribava al segon pis, caputxins esgavellats espelmes en mà, la muralla destrossada... i 1.800 soldats de l'Escola Militar atrapats a la caserna cantant el Cara al sol tement la seva darrera hora. A la plaça Clarà, l'alcalde Rafel Hostench i el coronel de la tropa van fer reunir els fusters de la ciutat per construir barques a corre-cuita per anar-los a salvar. Una Arca de Noè de proximitat per socórrer la militar humanitat, en una escena de surrealisme apòcrif. Al final hi va haver més por que dany i la distopia es va quedar en un intent, però el coronel havia amenaçat l'alcalde si els seus homes en sortien malparats: «*Le voy a pegar cinco tiros*». Fins que l'aigua es va retirar. Els amants de les calamitats parabòliques es van haver de pintar el Diluvi Universal a l'oli i consolar-se amb la Bíblia.

El drama de la família del Molí del Collell. El record més luctuós d'aquell episodi va tenir lloc al Molí del Collell, entre el parc de Pedra Tosca i els Tossols, on vivia

la família Vergés Pujol. Veient que l'aigua baixava amb tanta violència –es va endur l'antic pont medieval–, van pensar que era més prudent refugiar-se a la cabana, situada en un punt més elevat i allunyat del curs del riu, que resseguia un meandre, que no pas a la casa. Però el corrent, completament desbocat, es va desviar, va baixar recte i es va emportar la cabana i tota la família. El Molí –la casa– va quedar intacte i aquell meandre va deixar d'existir. De les nou víctimes d'Olot, vuit van morir al Collell –la família i un mosso–. L'altra persona traspasada va ser en Jaume Serrat, taxista carismàtic més conegut com a Met, accidentat a la carretera de Les Preses. El seu acompanyant, Miquel Font, es va poder salvar pels pèls.

L'endemà al matí el paisatge olotí era desolador: fang, runa, arbres caiguts i animals morts. *L'Arriba España!*, única premsa de l'època, en feia aquest balanç: «*A consecuencia de los daños referidos, quedan en paro forzoso unos 3.500 obreros, más aquellos de las industrias anexas. La evaluación aproximada de los perjuicios causados por la inundación asciende a unos 15.000.000 de pesetas, además de los daños ocasionados al Municipio, a la Provincia y al Estado, a las tierras de labor, arbolado y ganadería*». Les seqüeles de l'aiguat eren greus: a part dels danys materials i la gent que s'havia quedat sense feina, els problemes socioeconòmics

d'una postguerra tot just encetada encara eren ben visibles.

El ministre d'Indústria i Comerç i el Governador Civil de la província van visitar la ciutat al costat d'altres incipients autoritats franquistes, i van preconitzar algunes mesures *pro damnificados*. L'ajuntament fins i tot va publicar un edicte en què anunciava el servei gratuït de la vacunació contra el tifus, com a mesura preventiva per evitar infeccions a causa de l'escassetat en el subministrament d'aigua potable. Es van organitzar rifes, tómbols i actuacions teatrals, però l'epíleg més brau d'aquestes ajudes es va celebrar a la plaça de toros amb una simptomàtica *novillada pro damnificados*. De totes maneres, en el tràfec esbalandrat de la quotidianitat més discreta i soferta, la col·laboració, l'empenta i la solidaritat dels veïns van ser fonamentals per tal que la ciutat es pogués recuperar del cop, amb el record de les víctimes ben present.

Casar-se un 17 d'octubre. Només tenia onze anys, però en Jordi Puigdemont, que més endavant treballaria amb celeritat rere el taulell d'una farmàcia, no ha oblidat el que va passar aquell 17 d'octubre. És dels pocs que encara ho poden explicar. Aleshores feia sis mesos que la seva família, provinent de Sant Joan les Fonts, s'havia instal·lat a Olot, concretament al carrer dels Dolors. Allà, afortunadament, l'aiguat no va causar perjudicis, però el

Interior de la fàbrica tèxtil de ca l'Aubert, a Olot, després de patir els efectes del desbordament del Fluvià arran de l'aiguat del mes d'octubre de 1940 // PROCEDÈNCIA: ACGAX. Servei d'Imatges. Fons Hijos de Aubert.

‘Doneu-nos cordes, més cordes!’

LES GERMANES BOSCH, DEL MOLÍ DE SANT ROC D'OLOT, I L'ESCRITOR JOAN MERCADER, FAN MEMÒRIA PER RECUPERAR ALGUNS DELS RECORDS QUE TENEN DE L'AIGAT' DE 1940

Paula Núñez Gubert > TEXT I FOTOGRAFIA // Quim Roca Mallarach > FOTOGRAFIA

Matí de principis d'agost. El Fluvià baixa tímid pel pont de Sant Roc d'Olot, encogit per la sequera estiuenca. Sembla impossible que un dia tingués tanta força per engolir cases senceres, fa 82 anys. El Molí de Sant Roc, a tocar de la resclosa, va sortir-ne malparat, però continua dempeus, protegit com a Bé Cultural d'Interès Local. Encara hi viuen les dues germanes Bosch Puigmal, la Carme i la Maria Teresa, que aquell 18 d'octubre de 1940 tenien vuit i onze anys. En conserven records boirosos, imatges que van quedar gravades a la memòria de les dues nenes.

Feia vuit dies que plovia sense parar quan van haver de començar a tragar els objectes de valor de la planta

baixa —on feien vida perquè hi tenien la cuina— escales amunt, cap als pisos superiors. L'aigua va començar a entrar a la casa i en feia molta via. «Cada cop que pujo i baixo, l'aigua ha pujat un esglaó més», deia el seu pare a la Maria Teresa. Era Enric Bosch, fill de l'Empordà i últim pagès que va tenir el Molí de Sant Roc com a mitjà de vida. Construït al segle XVII, és un dels molins de gra més antics d'Olot. Amb un fill de mesos —en Narcís—, la seva dona Àngela i les dues filles, van decidir deixar-ho tot i marxar «amb les mans al cap», recorda la Carme. El més segur, per la proximitat de la casa amb el riu, era passar la nit fora, i els van acollir en un mas veí. La família va abandonar tot

el que tenia, però les filles mai no van percebre por ni neguit, sinó l'enteresa dels seus pares, que prenen la decisió més assenyada.

Aquella nit baixava tanta aigua pel riu Fluvià, que passava per sobre del pont de Sant Roc, desbordat i ple de brossa. L'endemà, quan van poder tornar, el panorama era desolador. «Què hi ha allà?», li va dir la Carme a la seva mare, en entrar per la porta del primer pis. No entenia res, veia arbres on havia d'haver-hi una paret. «L'aigua s'ha emportat la casa», li va respondre. Tot el pis inferior va quedar inundat, i mig metre d'aigua també va cobrir la primera planta, enduent-s'ho tot al seu pas. No hi quedava res sencer, només dos llits

El Molí de Sant Roc, l'any 1955.

PROCEDÈNCIA: ACGAX. Servei d'Imatges.
Fons Jordi Pujiula Ribera. Autor desconegut.

de ferro i dues cadires que la Carme i la Maria Teresa encara conserven.

Al molí, situat al soterrani, també li va tocar el rebre. Va quedar colgat pel fang i les branques, i molts veïns i pagesos de la zona van ajudar el pare amb la neteja. Però potser pel tarannà de pages que manava en aquella casa, aquell tampoc va ser un moment dramàtic, ni de desesperació. Ara bé, quan van assabentar-se que al Molí del Collell havia mort tota la família durant l'aiguat, sí que van saber com era de terrible el que acabaven de viure.

Com moltes famílies, els Bosch Puigmal van haver de començar de zero. No van poder tornar a viure a casa seva fins al cap d'un temps, i sense cap mena d'ajuda econòmica van afrontar les obres de reparació i reprendre l'activitat molinera.

El que l'aigua va deixar. Avui al Molí de Sant Roc no hi queda cap rastre d'aquell episodi. El que havia estat la planta baixa ara és un pati amb espai per aparcar i els habitatges de la Carme i la Maria Teresa, totes dues vídues, estan al primer i segon pis, totalment a recer. De sostre alt, parets blanques i bigues de fusta, tota l'estructura és com un petit gabinet de curiositats. A les parets, fotos de família i records, la majoria en blanc i negre, i també un mapa on hi ha senyalitzades les antigues masies d'Olot i les Preses. Les dues germanes han conservat amb cura peces, sedassos i tota mena d'eines que el seu pare i el seu avi feien servir, col·locades, com peces de museu, en diferents punts de la casa.

I la joia més valuosa està sota els nostres peus. Tot el mecanisme del molí, que ja fa dècades que no

gira, i la presa, romanen intactes. Ningú diria que aquell dia que el Fluvià es 'passava pels carrers de la ciutat', com diu la cançó, també va entrar-hi. «L'aigua no hi ha ningú que la pugui aturar, passa per on sigui», diu la Maria Teresa. Elles ho van comprovar fa molts anys, i diuen que mai més han vist ploure d'aquella manera. El seu veí, el riu, «quan creix massa fa una *fressa* especial», assegura la Carme. No l'han tornada a sentir.

Què va passar al centre de la ciutat?

«L'aigua va arribar fins a mig carrer Sant Rafel, i alguns veïns van haver de refugiar-se als últims pisos!», comenta l'escriptor i poeta Joan Mercader. Té 90 anys i, per tant, al 1940 en tenia vuit. Llavors vivia al carrer dels Sastres d'Olot, al nucli antic. Allà, l'aiguat no hi va fer estralls com en altres punts de la ciutat, però els té ben vius, els records d'aquell episodi.

La vigília de Sant Lluç a la tarda, el seu pare, taxista de professió, el va anar a buscar a l'escola Plantalech, a prop de la plaça Balmes. Volien anar a veure com baixava de ple el riu, però van apropar-se fins al passeig de Barcelona per l'actual plaça Catalunya, on encara hi havia la Cooperació Fabril, i ja no van poder passar d'allà, la policia els ho va impedir. Van veure soldats que fugien de l'escola Malagrida—durant la Guerra Civil funcionava com a caserna i hospital militar—arabats a la paret i a

les baranes del carrer, per evitar l'aigua que havia inundat el quarter. La gent que tornava a correu deia que el riu ja havia envaït el passeig de Sant Roc. Van decidir arribar-se al carrer Panyó, al garatge on el seu pare tancava el taxi, per treure'l d'allà i portar-lo a la plaça Major, a davant del cafè Europa, on tenia la parada. I «sort que ho vam fer», diu en Joan, perquè al cap de poques hores «el garatge va quedar mig inundat». El riu havia arribat al carrer Mulleras, un pam d'aigua cobria la plaça Clarà i baixava pel carrer Panyó i el carrer Vilanova.

Aquella nit, des del llit, va sentir crits sobre la remor violenta de la pluja. La seva habitació era just a sota de la històrica botiga d'espardenyes de can Sol. Sentia persones clamant: «Doneu-nos cordes, més cordes!»

L'endemà, diada de Sant Lluç, al Firal estava tot tancat. Un altre fet històric havia passat per damunt de la tradició de la fira ramadera, i ningú parlava de res més que de les desgràcies que acabaven de succeir. I quan van tornar a l'escola, també. L'encàrrec del mestre de fer un redactat sobre l'aiguat —en castellà— va originar una anècdota divertida, enmig del drama. En Joan va escriure: «*Ayer en Olot hubo un hígado*», i n'hi va caure un altre, de ruixat, per la confusió. Molts anys després, Joan Mercader ha esdevingut un dels escriptors més prolífics de la comarca —25 llibres publicats— i en una de les seves obres, *L'alè fred de la memòria*, va compartir les vivències d'aquell desastre.

Les germanes Carme i Maria Teresa Bosch Puigmal al Molí de Sant Roc, on viuen. Al detall, en Joan Mercader.

Veïns abocats al buit

L'ESLLAVISSADA DEL SETEMBRE DE 1976 AL PENYA-SEGAT DE CASTELLFOLLIT DE LA ROCA VA DEIXAR MOLTA GENT SENSE PATI I, GAIREBÉ, SENSE CASA

Roger Santaló > TEXT I FOTOGRAFIA

Bona part dels veïns de Castellfollit de la Roca viuen, literalment, vora el precipici. El perímetre de diverses cases coincideix pràcticament amb l'inici del cingle, però no sempre ha estat així. Abans, moltes d'aquestes cases disposaven de patis, i s'especula que dècades enrere existia un camí que separava el límit del penya-segat dels habitatges. Per tant, amb el pas dels anys la roca s'ha anat desgranant, i alguns d'aquests castelfollitencs van estar a punt de patir una catàstrofe el 4 de setembre de 1976.

Els més afectats. Un dissabte qualsevol de setembre va quedar trastocat de cop i volta al migdia, especialment pels veïns del carrer de la plaça. Pels volts de les tres, molts d'ells dinaven o ja feien petar la xerrada després de l'àpat. Com en Marià Mayà, que estava assegut a la taula de ca la Claretà –el número 15 del carrer–: «Parlàvem del casament que havíem d'anar al vespre a Osor, quan les Jepes –de can Jep– van trucar el timbre

desesperadament, i tan bon punt vaig obrir la porta, em van començar a dir amoïnades que estava baixant el cingle. Les vaig acompanyar a veure què passava –al número 9–, i just abans de posar el peu a l'eixida, mirant-m'ho de gairell... ras! El terra va desaparèixer amb una fressa com un llamp. Vaig veure com tot va marxar davant meu, parra i estenedor, tot plegat avall. Ni em vaig adonar de com vam acabar de nou al mig del carrer, perquè de l'ensurt vam sortir de la casa corrents». Havien començat a caure els patis.

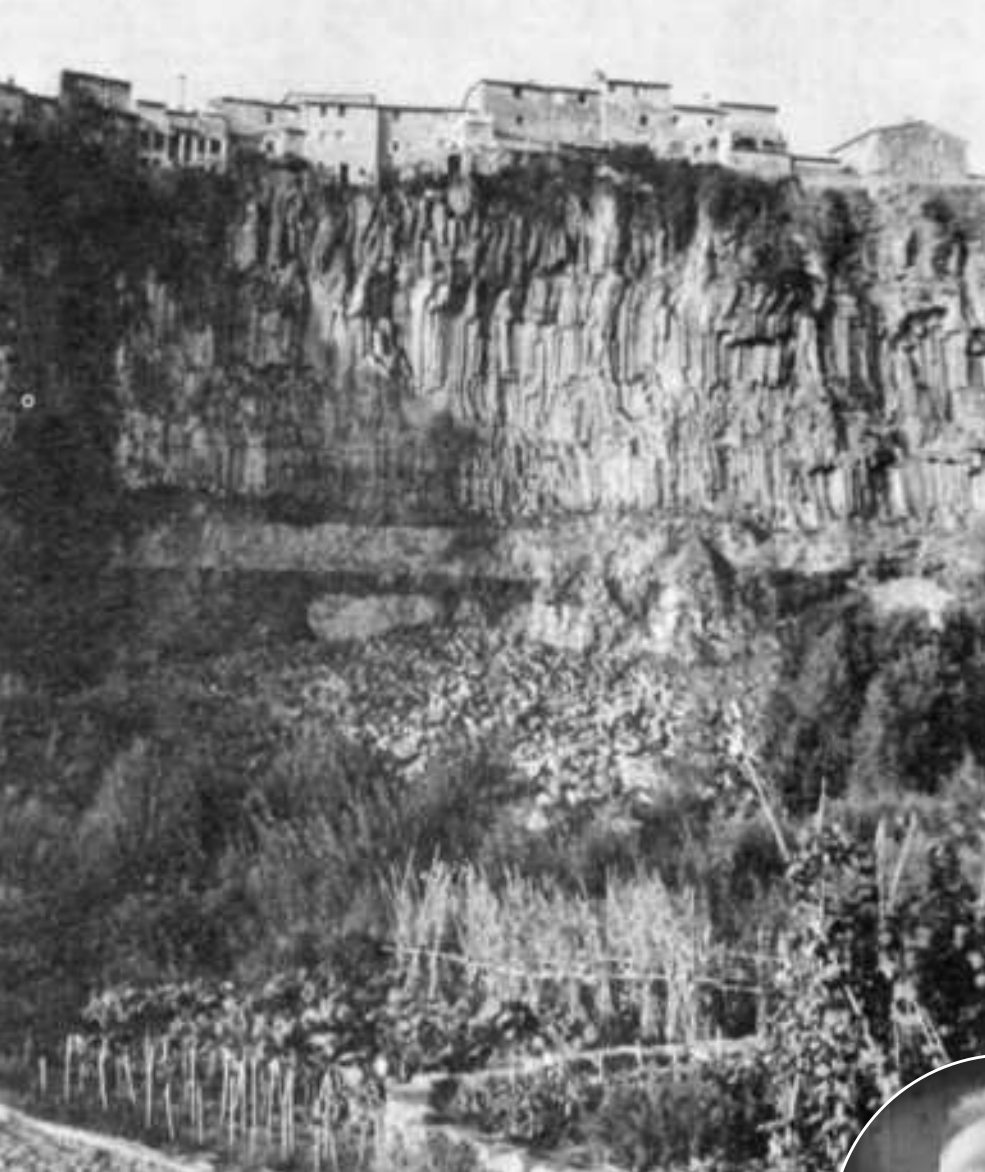
També ho va viure en Josep Roca, que fa 74 anys que viu al número 5: «Parlava amb més gent a la plaça, abans d'anar a treballar a la nit a Olot –precisament aquell dia començava a treballar a la fàbrica d'en Vilarrasa. I tot d'un plegat vaig sentir un daltabaix. Jo encara tinc el pati, però se'm va endur una paret». A la plaça també hi va anar corrents en Xevi Masias, que dinava a casa els seus sogres, al número 3: «Vam sentir una gran explosió, com si passés un avió trencant la barrera del so. Tothom intentava esbrinar què havia passat mirant enlaire, fins que vaig mirar avall i vaig notar com pujava una broma de pols, de l'esllavissada». Ell, amb en Marià, la seva dona Clara i la Concepció Rustell, cosina d'ella, van anar corrents amb cotxe fins a l'altra banda

del riu, per veure com havia quedat tot amb la càmera i el llargavistes. Però no van poder fer servir res, perquè allà van constatar la pitjor part. «Tan bon punt vam encarar-nos cap al cingle, va fotre una terrabastada impressionant», diu en Marià: «Ho vèiem com si fos una pel·lícula: la roca s'anava desfent, i tot el pati de casa nostra anava desapareixent. Les butaques del jardí, la cargolera, l'arbre, els testos... tot queia darrere les pedres, que s'amuntegaven una sobre l'altra. Des de l'altre cantó, a la llera del Fluvià, vam veure que el meu sogre sortia per la porta del balcó, i la meua dona es va esgargamellar cridant-lo perquè tornés a dins». En total, 30 metres quadrats d'eixida van quedar engolits entre el runam acumulat als peus del cingle.

Les recomanacions. En Xevi recorda que la gent «tenia por que baixés alguna casa». Per sort per la vintena de veïns, van aguantar totes dempeus. Però des del número 7 fins al 15 del carrer de la Plaça, les cases van quedar ben afaitades, i d'altres afectades. «A casa els meus sogres va desaparèixer un tros de pati», diu. Ell és arquitecte, i creu que l'absència de filtracions sota els habitatges va impedir que la catàstrofe anés a més. Llavors, però, no tenien gens clar si l'esllavissada havia parat. Per si de cas, els polítics van fer les primeres recomanacions, a l'espera de les investigacions dels geòlegs. En Josep admet que en Pere Vilà, al-

En Marià Mayà i en Xevi Masias davant la part que va caure del cingle.

havia quedat la nostra casa. De promeses se'n van fer moltes, però una cosa és el que et diuen i l'altra el que arriba a port... Crec que com a mínim ens haurien d'haver ofert facilitats.»

Gairebé mig segle després. Si bé cap dels tres va marxar immediatament, el pas del temps ha modificat la vida del carrer de la Plaça. Les Jepses sí que es van decidir a comprar un dels pisos nous. En Xevi va seguir venint amb la dona mentre els sogres van viure a la casa, i en Marià va passar anys al carrer Vell: «Fins i tot la nit de l'esllavissada vam acabar anant amb la dona al casament d'Osor», assegura, «tot i que el cap el teníem al cingle». Per ell era un episodi difícil d'oblidar, perquè a sota el penya-segat ha quedat intacte el piló de roca que va caure, «fent com un contrafort contra la cinglera», a la vista fins que ha estat tapat per un tou de bardissa. Al final, la parella es va traslladar primer a una altra casa del casc antic, prop dels sogres, fins que tota la família en van marxar el 1992, quan van acabar

de construir una casa en un terreny a Sant Joan les Fonts. Tot i això, ell potser encara viuria a Castellfollit: «Franca-ment, hagués fet una reforma, però com que tots volien una cosa nova i a mi ja m'anava bé...». La casa, però, sí que

ha estat restaurada, com la meitat dels habitatges del carrer. Ca la Claret, en concret, és ara un allotjament de turisme rural, i totes les cases segueixen dempeus. Això sí, a tots els números hi viuen uns altres veïns. Tots, menys un. Encara a hores d'ara en Josep viu al número 5: «Si ha de baixar el cingle baixarà; i si no, no baixarà. No he tingut mai por, ni tampoc en tinc ara», conclou 🍷

calde de l'època, li va dir «que dormís per la part del carrer». Ell, però, assegura que sempre ha dormit per la banda del cingle. També ho van fer així els sogres d'en Xevi, així com els d'en Marià, però ell, la seva dona i la Concepció sí que van dormir per la part de dins, com assegura aquesta última: «La Clara estava embarassada, i teníem por. Vam agafar sacs per posar-nos al menjador, al costat del carrer». Un cop els geòlegs van haver deliberat, van determinar que un dels motius de l'esllavissada era que el riu Fluvià, que passa arran del cingle, anava borinant la base de la roca a cada crescuda. Es va recomanar que es deixés d'habitar en aquelles cases, i se'ls va

parlar de la possibilitat d'anar a viure als nous pisos de protecció oficial que es feien en un altre punt del poble. Però pocs van marxar. «Per tenir un pis no val la pena; aquí hi tenia la casa», diu en Josep. «Tothom tenia assumit on vivia», assegura en Xevi. I en la mateixa línia parla en Marià: «On havíem d'anar? A sota el pont? Amb el poc espai que ens va quedar, vaig fer créixer una parra que agafés les cases i no es veiés tant el daltabaix, i vaig *emporlanar* el metre de tros que em va quedar». També critica els polítics: «Fins i tot va venir l'Adolfo Suárez a veure com

Imatge de l'esllavissada a la cinglera, l'any 1976 // PROCEDÈNCIA: Arxiu Municipal de Girona. 'Presència'. AUTOR: Pere Madrenys. **Al detall, Josep Roca, que encara viu a la mateixa casa.**

Inundacions d'Ulldeter avall

A LA VALL DE CAMPRODON EL RELLEU DEL TERRENY I LA XARXA TORRENCIAL HAN PROVOCAT RIUADES I AIGUATS CONSTANTS QUE HAN CAUSAT ESTRALLS ALS POBLES DEL CURS DEL RIU

Miquel Peral > TEXT

La vall de Camprodon s'ha de considerar territori d'alta muntanya. Per tant, els fenòmens naturals són diferents dels que es produeixen a la plana. Això és així perquè disposa de tots els estatges climàtics –muntà, subalpí i alpí, amb les característiques naturals i biològiques de cadascun–, i també s'hi ha d'afegir el fet que una part d'aquest territori pertany a la zona axial dels Pirineus, amb cims que superen els 2.000 metres i amb cursos fluvials d'origen torrencial. Aquest relleu i aquesta xarxa hidrogràfica són factors que vertebraven aquest territori: la pluviositat és superior a la mitjana de Catalunya i, per tant, les inundacions han estat sempre una constant. Per un costat, podem distingir les ocasionades a l'estiu amb pluges intenses i de curta durada, i a l'altra banda hi ha les de tardor, amb temporals intensos i més llargs.

A Setcases, i des d'un punt enlairat observant la caixa del riu Ter, observem el seu curs serpentejant amb la vall que l'acull. Els cingles han anat orientant aquest riu, fonamentalment durant les grans riuades que s'han anat succeint al llarg de la història. Quan el riu va molt ple, en el seu primer tram, a l'Estret de Morens, la mateixa velocitat de l'aigua l'empeny contra els cingles de Queràs. Aquests l'orienten cap als de les costes d'en Querdenal, i aquests contra el cingle del Riu. D'aquest, l'aigua s'adreça al Roc del Ventador i, d'aquí, a les primeres cases del poble. Això ens explica els de-

sastres de les inundacions documentades, com la del mes d'octubre de 1940, que va representar la desaparició de les cabanyes d'en Jepet, de l'Oliver i d'en Brocet; de la casa de can Perejan –casa, cabanya, molí i pati–, i del cabanyot d'en Tiranda. D'aquesta riuada coneixem les dades que ens donà el pluviòmetre de la fàbrica de galetes Birba, de Camprodon: el 17 d'octubre de 1940, un dijous, es van registrar 123 l/m²; el divendres, 352 l/m², i dissabte, 326 l/m². O sigui, que en tres dies van caure 801 l/m², que, aplicats al municipi de Setcases, de 48,91 km², ens dona la quantitat de 39.176.910.000 litres. Vet aquí la causa del desastre. Si considerem tota la vall, des del pic de Bacivers (2.704 metres) fins al coll de Salarsa (1.140 metres), i des del pic de Balandrau (2.585 metres) fins al coll d'Ares (1.513 metres), la xifra és de 166.000.000.000 litres.

Aquesta riuada també es va emportar tots els ponts, menys dos: el d'en Jepet, de Setcases, una obra molt important construïda el 1935 pel camprodonenc Josep Casals, en Raboja, i el de Tregurà, que va quedar atrapat entre dues corrents, la del Pontiró, del riu de Tregurà, i la del Ter. Tots dos rius, en la seva confluència, van disminuir la velocitat i, per això, el pont va aconseguir resistir.

El Ter puja i puja. Les destrosses d'aquest aiguat a Camprodon les va explicar en Josep Miró (Barcelona, 1927-Campro-

don, 2020) a les seves memòries. Deia que el 17 d'octubre d'aquell any va començar a ploure, però que en un primer moment «la gent no en va fer gaire cas. Era la tardor i plovia sovint. Però, en veure que no parava, la cosa començà a ser considerada. Des de l'Hotel Rigat vèiem com el Ter anava pujant. A les onze del matí va venir en Joan, pintor que s'encarregava del manteniment de la casa, i en veure que el riu anava creixent vam decidir buidar les càmeres frigorífiques que estaven situades prop del riu, per tal de salvar el menjar», continuava en Josep, abans de relatar un moment de molta tensió: «Mentre anàvem fent aquesta feina sentíem com l'aigua rebentava les finestres i inundava la càmera, amb nosaltres a dins. La pressió de l'aigua va tancar la porta i ja ens vàiem ofegats a dintre. En un moment l'aigua ens va arribar al coll, i només la Consol, que era alta i ben plantada, sobresortia. Vam aconseguir arribar a l'escala i pujar al primer pis, i vam veure com l'aigua entrava pel menjador. Jo no vaig poder anar a casa, perquè als Quatre Cantons hi havia un metre i mig d'aigua.»

El testimoni continua: «Cap al capvespre tothom va respirar, ja que la pluja va amainar, però l'alegria va durar poc. Al cap de poca estona va tornar a ploure, ara amb més força que mai». Tal com recordava en Josep, aquesta nova tromba d'aigua va suposar conseqüències sonades: quan va caure la nit, es va taponar

A dalt, un grup de persones observant el Ter, amb el pont d'Enllà Ter al fons, derruït, durant l'aiguat del 1940. Al mig, la riuada del Riutort, que va afectar les cases que donen al carrer València, també el 1940. I a baix, un grup d'homes treballant per reparar els desperfectes de l'aiguat del 40 als Quatre Cantons, l'actual plaça de Cèsar August Torres // FOTOS: Valentí Planeses. PROCEDÈNCIA: Arxiu Martí Pujol.

el pont de Freixenet i l'aigua del Ritort, que baixava pel carrer de València, va inundar baixos i comerços. Els baixos de la casa que fa cantonada amb la palanca que dona al Camí Dalt, on ara hi ha una immobiliària i abans la cafeteria Albèniz, acollien en aquells temps la seu de la Falange. Els arxius i la propaganda van baixar pel carrer, fins a desaparèixer al gran bassal de més de dos metres de fondària que s'havia format als Quatre Cantons. «Nosaltres ens ho miràvem des del balcó del Rigat. Des d'allà estiràvem amb cordes i una escala als de la família d'en Barbé de Prat, que vivien al

costat en una vella casota baixa que va quedar envaïda per l'aigua –avui hi ha el cine del Casal Camprodoní. Al carrer Nou, davant de la serradora de can Bonada, van fer passar d'un cantó a l'altre del carrer, amb taulons, l'Anita, que estava embarassada.»

Els records agafen una altra dimensió després d'aquell episodi d'aigua. Així, en Josep destacava que l'endemà, al matí, «l'espectacle era dantesco». «El jardí del Rigat havia desaparegut i solament quedaven pedres i roques, que el picapedrer Lluís Mallarac es va dedicar a esmicolar. El pont de formigó construït per en Josep Casals, en Raboja, l'aigua se'l va endur sencer i va aparèixer encastat sota can Xec. Les galeries i els aparadors dels carrers de València, Sant Roc i Nou van quedar arrasats.

Tot va desaparèixer. La casa de can Ballana, al costat de can Maià, també va desaparèixer», continuava descrivint a les seves memòries en Miró, on afegia: «Tot era fang i destrucció. A la Costinyola es va produir una gran esllavissada que va passar arran de l'hospital, una mica més i se l'emporta. El canal d'en Noc, que duia l'aigua a la farinera del Prat, va ser desviat cap al carrer Nou, passant per davant del Rigat fins a arribar al batiport de can Maracto, la primera casa de

Els rius que van ofegar Ripoll

L'AIGUAT DE 1940 VA AUGMENTAR PER SOBRE DELS SIS METRES EL CABAL HABITUAL DEL TER I EL FRESER, UN FET QUE VA PROVOCAR UNA INUNDACIÓ SENSE PRECEDENTS AL NUCLI

Jordi Remolins > TEXT

Imagineu que no existeix Internet. Que daven gairebé 30 anys perquè s'inventés aquesta xarxa que uneix el planeta, i gairebé el doble perquè obtingués la popularitat global que l'ha convertit en una necessitat gairebé al nivell de la gastronomia o de la salut. Imagineu, també, que no hi ha televisió. En aquest cas ja s'estava experimentant amb la transmissió d'imatges des del segle XIX, però pràcticament ningú n'havia sentit a parlar al Ripollès de la postguerra. No va ser fins setze anys més tard, el 1956, que no es va fer la primera emissió terrestre analògica per part de Televisió Espanyola. I així i tot no va arribar a moltes llars ripolleses fins bastant més tard, fins a finals dels anys 60, i en un blanc i negre rigorós que no tenia per què estar renyit amb la qualitat d'alguns continguts. Imagineu que us heu de refiar del vostre instint per saber si caurà una patxada d'aigua, perquè no hi ha homes del temps, ni butlletins que cada hora ens diguin no només la temperatura de cada punt del país, sinó també que ha aparegut la primera papallona de la temporada a Tòquio, que un televident ha fotografiat un ratpenat volant de dia, o que d'aquí a una setmana hi haurà un núvol negre, però que no s'espera que deixi precipitacions.

Imagineu-vos que esteu al 1940, l'any on la demografia de Ripoll es trobava en els guarismes més baixos des de 1927, per sota dels set milers d'habitants, a

conseqüència de la guerra que acabava d'arrasar no només Catalunya, sinó també bona part de la península Ibèrica. I mentrestant, Europa i el món sencer es preparaven per una Segona Guerra Mundial d'imprevisibles conseqüències.

'La mare de totes les riuades'. La riuada de 1940 va ser especialment cruel, perquè tot just feia un any i escaig del final d'una guerra civil que va deixar el municipi noquejat per les bombes de l'aviació franquista i els seus aliats, però també pels nombrosos ripollesos que van perdre la vida o van haver d'exiliar-se arran del conflicte armat. En aquest panorama de lenta recuperació durant els primers mesos de govern de Franco, la dissort va voler que el riu Ter protagonitzés un dels episodis més calamitosos amb l'aigua com a actor principal. Entre el 16 i el 20 d'octubre, a banda i banda del Pirineu, va haver-hi precipitacions que multiplicaven exponencialment les xifres necessàries per ser considerada pluja abundant. Els rius Agli, Tèc, Têt, Muga, Fluvià i Ter van ser els exponents que van posar en risc les poblacions per on transcorre el seu curs fluvial.

Els danys humans de l'aiguat van ser mínims sobre la població, tot i que un ripollès que viatjava en tren va desaparèixer a l'altura de Torelló. En canvi, els materials i econòmics van ser nombrosos. Els 3.200.000 de pessetes amb què es van xifrar els perjudicis

econòmics poden semblar ridículs si fem la conversió al cost que tindria avui en euros (19.230), però aleshores va suposar una forta sotragada pel dia a dia dels ripollesos que vivien més a prop del Ter, però també del Freser. Florenci Crivillé, ànima del Museu Etnogràfic de Ripoll, xifrava en 59 el nombre d'habitatges afectats, tres dels quals van desaparèixer del tot, en les seves *Anotacions sobre l'aiguat de 1940* que va escriure pels *Annals 1981-1982* del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès. També hi indica que cinc fàbriques i els seus canals i instal·lacions industrials van quedar greument malmeses per la inundació, així com altres espais públics com ara el pont d'Olot, el mur i la barana del carrer del Prat, la barana del carrer Batet o el Grup Escolar. L'aigua del Ter havia pujat 6,45 metres per sobre del seu llit habitual, i va envair gran part del poble, mentre que la del Freser va fer-ho en 6,15 metres. Tots dos rius se citen a l'aiguabarreig que hi ha a l'altura del passeig Ragull, i recullen les aigües dels municipis per on transcorren. Així, a banda dels tres dies d'intenses precipitacions que havia patit Ripoll, cal sumar-hi l'aigua que va caure a Camprodon, que en les mateixes jornades va recollir més de 800 mm. Altres municipis com Ribes de Freser, a la conca del Freser, i Vilallonga de Ter o Sant Joan de les Abadesses, per la del Ter, van quedar afectats per uns aiguats

A dalt, locomotora 1004 a l'encreuament dels ponts de la carretera de Barcelona i de Macià Bonaplata després de la riuada de 1940. A baix, la riuada de 1940 envaint l'antic pont d'Olot amb gent observant-ho des de l'Hospital vell de Ripoll // PROCEDÈNCIA: Arxiu Comarcal del Ripollès.

que el mateix Crivillé defineix com «la mare de totes les riuades del segle XX.»

Les conseqüències. El primer alcalde democràtic que va tenir Ripoll després del franquisme, Pere Jordi Piella, va narrar al llibre *Ripoll 1970* com la riuada de l'any 1940 va concloure amb 150 botigues inundades, una vintena de fàbriques i tallers paralitzats i 3.000 treballadors que es van quedar a l'atur. Paral·lelament, l'aigua va arrossegar brossa, troncs i vegetació cap als carrers fins on va arribar l'aiguat, que va aturar-se just a quinze metres de la plaça del Monestir. La imatge postapocalíptica que ofería el municipi en aquella tardor avançada va quedar marcada en la memòria de diverses generacions.

Les infraestructures viàries també van ser seriosament danyades. La més afectada va ser el pont del ferrocarril, que un any abans ja havia estat objectiu militar durant l'ocupació franquista i la retirada de les tropes republicanes. Amb el cop de riu va esfondrar-se després de suportar durant hores la pressió de troncs que en taponaven les arcades. Quan aquell mateix 1940 es van iniciar les obres que acabarien dos anys més tard, ja es va idear que el nou pont es construís a una altura superior, per evitar que es repetissin fets com aquell. El pont té sis arcades, la distància entre les baranes i el riu és de sis metres, i n'hi ha 25 entre pilar i pilar. Cada pilar és de dos metres. Arran de la inutilització del pont, el ferrocarril va haver de buscar un traçat alternatiu, i per això va desviar-se pels ponts de Macià Bonaplata i pel de la carretera de Barcelona, oferint unes imatges impactants pels ripollesos del segle XXI.

La línia ferroviària entre Ripoll i Puigcerdà va patir la destrucció de 180 metres de mur i terraplè, quedant les vies enlairades sense fonament on recolzar-se. Entre Ripoll i Sant Joan de les

M3

Una tanqueta de la Guàrdia Civil patrullant davant la Clínica Salus Infirmorum durant els Jocs Olímpics de 1992 a Banyoles.

ANY: 1992
AUTOR: MIQUEL RUSTULLET
PROCEDÈNCIA: ARXIU COMARCAL DEL PLA DE L'ESTANY. FONS MIQUEL RUSTULLET

M4

L'1 de setembre de 1961 es van reprendre oficialment les obres de la carretera Ripoll-Coll d'Ares.; el tram s'havia d'inaugurar el 31 de desembre de 1963 i el nou pas fronterer era «anhelo y esperanza turística de Olot». A la imatge, la inauguració del tram l'1 d'agost de 1964.

ANY: 1964
AUTOR: JOSEP M. BLANCH
PROCEDÈNCIA: ARXIU PARTICULAR DE JOSEP M. BLANCH

PATRIMONI

GUERAU PALMADA > COORDINACIÓ

La Torre Cavallera.

FOTO: Guerau Palmada.

ARQUITECTURA

Les torres de guaita medievals 86

GUERAU PALMADA [Banyoles, 1974. Historiador de l'art]

ARQUEOLOGIA

El castell de Sant Nicolau 88

ALMUDENA GARCIA ORDÓÑEZ [Sant Feliu de Guíxols, 1978. Arqueòloga i antropòloga]

ETNOLOGIA

Quan els sants donaven menjar 90

JOAN SALA [Olot, 1949. Historiador de l'art]

GEOLOGIA

La litologia dels guixos 92

SALVADOR SARQUELLA [Banyoles, 1949. Llicenciat en Biologia]

HISTÒRIA

La Diada de la gent de la Vall d'en Bas 94

MIQUEL PUIG I REIXACH [Banyoles, 1950. Mestre i llicenciat en història]

FAUNA

L'oreneta de pagès 96

JOSEP M. MASSIP [Banyoles, 1948. Naturalista i escriptor]

PLANTES I REMEIS

L'arç blanc 98

ESTER SALA [Olot, 1973. Farmacèutica]

Les torres de guaita medievals

A L'EDAT MITJANA TENIEN LA FUNCIO DE CONTROL VISUAL DE VALLS, CAMINS I PUNTS ESTRATÈGICS; LA MAJORIA SÓN DE PLANTA QUADRADA I CONSTRUÏDES ALS SEGLES XIII-XV

Guerau Palmada > TEXT I FOTOGRAFIA

A partir de l'edat mitjana s'edifiquen torres de guaita pel control del territori en punts elevats, com ara turons o muntanyes, però també en el fons de les valls pel control dels cursos fluvials i vies de comunicació. Tenien la funció de talaies de vigilància, així com també d'elements defensius que formaven part d'un sistema fortificat, intercomunicat a través de senyals de fum o foc. De vegades eren un complement defensiu d'un castell, situades en un punt estratègic per ampliar el camp visual, sobretot mercès a la terrassa superior oberta als quatre vents. En cas de conflicte armat, les torres conegudes com *guàrdies* acollien els veïns dels masos

propers i tenien espai per allotjar tropes per a la seva defensa.

Les torres són de planta circular o rectangular, essent les segones les més habituals a les comarques del Pla de l'Estany, la Garrotxa i el Ripollès. Tot i que no era un territori fronterer amb els musulmans de la Catalunya Nova, tenim un petit conjunt de torres de guaita, com ara les torres de Vilafreser (Vilademuls), Briolf (Sant Miquel de Campmajor), Talaixà i de Montpetit (Montagut i Oix), Cavallera (Camprodon), del Mir –ja dins el límit francès de Prats de Molló i la Presta– o del Pla de les Forques (Santa Pau); aquesta darrera molt reformada al segle XVIII. Aquestes construccions anteriors i medievals no s'han de confondre amb les torres construïdes de bell nou vers mitjan segle XIX de telegrafia òptica o les torres fuselleres erigides durant la III Guerra Carlina (1872-1876), habituals també a les nostres comarques.

La Torre Cavallera. En un turó del veïnat de Cavallera s'alça aquesta torre que domina de forma estratègica el pas del riu Tèr des de Camprodon fins a Sant Pau de Segúries. Històricament, el veïnat de Cavallera i el monestir de Camprodon pertanyien al bisbat d'Urgell, dins del comtat de Besalú. La pri-

mera menció històrica del lloc de *Cavallera* és de l'any 911 amb motiu de la venda d'un alou per part del monestir femení de Sant Joan de les Abadesses. A partir de mitjan segle X es documenta l'existència d'una fortalesa, als segles XII-XIV possiblement era propietat de la família Desbac. La torre actuava com un enclavament avançat del castell de Creixenturri de la Ral citat al segle XIII i enderrocat al 500. L'any 1292, durant la guerra amb el rei Jaume II de Mallorca, els comissionats del rei Pere el Gran reclamen que s'hi instal·li una guàrdia de dotze homes. Entre les fortificacions del vescomtat de Bas a la vall de Camprodon l'any 1328 s'hi ubiquen el castell de Creixenturri, avui derruït, i la casa forta o torre de Cavallera, i també tenien en propietat el castell de Rocabrúna. Els vescomtes de Desbac haurien venut els seus drets senyorials, i el 1358 pertanyia a Pere Palomera i Francesc Casademunt, ciutadà de Girona. Les notícies de la torre desapareixen a partir d'inicis de l'edat moderna, fins al 700, quan se'n descriu l'antiga senyoria. La posició estratègica del turó de la torre va fer decidir als militars de l'exèrcit franquista a construir-hi tot volt un seguit de búnquers o nius de metralladora de la Línia P els anys 1944-1948.

La torre avui és força ben conservada, tot i un esvoranc lateral, probablement edificada als segles XIII-XIV. Té una planta quadrada de sis metres i mig a cadascuna de les seves cares amb murs de notable gruixària de prop de

La Torre Cavallera, a Camprodon.

dos metres. L'alçada actual de la torre és propera als onze metres amb una planta baixa sense accés, i dues plantes superiors amb voltes apuntades de pedra. L'accés a la torre era a través d'una porta adovellada al costat nord-oriental que dona a la primera planta, antigament amb accés a través d'una escala de fusta. Per la funció defensiva, la torre tenia diverses espitlleres de tir amb arc o ballesta. En una de les seves cares es pot apreciar un aparell d'*opus spicatum*. A la part superior actualment no es conserva la terrassa.

La Torre de Vilafreser. Es troba situada al fons d'una vall a tocar el poble de Vilafreser i en el camí del veïnat de Perles, possiblement erigida en aquest punt pel control de la via franca, l'antiga Via Heraclea, procedent de Panissars en direcció a la ciutat de Girona. Fou segurament propietat del llinatge Vilafreser, documentat a partir de finals del segle XII, quan el 1197 Arnau de Vilafreser signa l'acte de fundació de la canònica de Santa Maria de les Olives, ben a prop del poble de Sant Esteve de Guialbes.

El llinatge Vilafreser ocupà diversos càrrecs eclesiàstics a la col·legiata de

Sant Feliu i la Seu de Girona. A partir del segle XV la torre és mencionada de manera directe, tot i que marcaria la desaparició d'aquest llinatge.

La torre amb bon estat de conservació té planta pràcticament quadrada, de cinc i cinc metres i mig les seves cares i divuit metres d'alçada amb teulat a dues vessants. A l'interior es distribuïx fins a quatre pisos, avui amb voltes encofrades, però abans, possiblement, amb volta de pedra o embigat de fusta, tal com indicaren els permòdols encastats a la paret. A l'exterior són molt evidents els orificis de construcció amb una bastida de fusta. Per a la seva funció defensiva, té a les seves cares diverses espitlleres de tir, com també vuit grans obertures rectangulars superiors amb encaixos de pedra per una batent de fusta, i que semblarien formar part d'una ampliació posterior amb el teulat.

També conserva finestres medievals amb llinda i impostes corbades i una porta d'accés a la planta baixa amb arc rebaixat, possiblement oberta en època posterior. A la primera planta hi ha la porta originària elevada amb arc de mig punt adovellat. Damunt, les restes d'un matacà que defensava

aquest accés principal. Fou edificada probablement al segle XIII.

La Torre de Talaixà. Als afores del poble abandonat de Talaixà, sobre un turó en el camí cap al Sant Marc i el Comanegra, es troba aquesta torre de guaita de planta quadrada avui molt derruïda i malmesa enmig de l'alzinar. Ara, pràcticament, només en queden les seves restes. La seva situació obeeix pel control visual de les valls de Sant Aniol d'Aguja, d'Hortmoier i la riera de Beget i, possiblement, intercomunicada amb l'antic castell de Bestrecà. És construïda amb carreus poc desbastats de calcària local, en una de les cares conserva l'arrencada de l'antic arc de mig punt de la porta adovellada. També s'observen els orificis de la construcció. L'estructura i tipologia de la torre permetria datar-la a cavall dels segles XIII i XIV. Possiblement, fou propietat de la família Bestracà, senyors del castell de Bestracà i Oix, llinatge documentat als segles XI-XV fins que a inicis del 500 passà a mans de la nissaga Barutell. L'any 1010 Bernat de Bestracà va prendre part en una expedició de catalans contra el califat de Còrdova, juntament amb el comte Bernat Tallaferro de Besalú.

A l'esquerra, la Torre de Vilafreser. A la dreta, la malmesa Torre de Talaixà.
PROCEDÈNCIA: Wikimedia Commons.

La litologia dels guixos

LES PROPIETATS D'AQUESTS MINERALS, BEN PRESENTS A LA GARROTXA I AL PLA DE L'ESTANY, EN POSSIBILITEN LA UTILITZACIÓ COM UN IMPORTANT RECURS INDUSTRIAL I ARTÍSTIC

Salvador Sarquella > TEXT I FOTOGRAFIA

El paisatge es defineix com qualsevol part del territori, tal com la població la percep, el caràcter de la qual resulta de l'acció de factors naturals o humans i de les seves interseccions –Llei de protecció i ordenació del paisatge, 2005–. Està determinat per la intersecció activa d'agents geològics externs i agents geològics interns: els externs s'originen a l'atmosfera, hidrosfera i biosfera –activitat vegetal, animal i especialment l'antròpica– i els interns són el resultat de l'activitat interna terrestre.

Els agents geològics provoquen processos. Processos externs com l'erosió, el transport i la sedimentació i processos interns com diagènesi, vulcanisme, metamorfisme i sismicitat. Un dels resultats d'aquests processos és la formació de les roques, elements significatius del paisatge. Alguns exemples són la muntanya de Montserrat –roques sedimentàries–; el Camp Volcànic d'Olot –roques volcàniques–; el Cap de Creus –roques magmàtiques i metamòrfiques–; les Gavarres –roques sedimentàries i metamòrfiques–; la conca lacustre de Banyoles i Besalú –roques sedimentàries–, o la zona de l'Alta Garrotxa de Comane-

gra, Bassegoda, Serra del Mont o Maià de Montcal –roques sedimentàries–. Aquestes formes de modelat es consideren relleus i, per això, paisatge i relleu estan íntimament relacionats.

La litologia és la branca de la geologia que estudia les roques en tots els seus aspectes: les propietats físiques, químiques i mineralògiques, així com també les relacions espacials entre aquestes i la seva cronologia. Són els principals constituents geològics que permeten conèixer escenaris espacio-

temporals que s'han anat produint durant la història geològica de la Terra i que han estat, i són, una peça clau per entendre l'avenç social i cultural de la humanitat. Els guixos del Pla de l'Estany i de la Garrotxa en són un bon exemple.

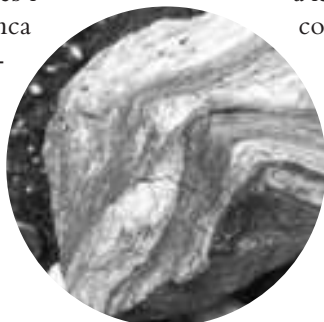
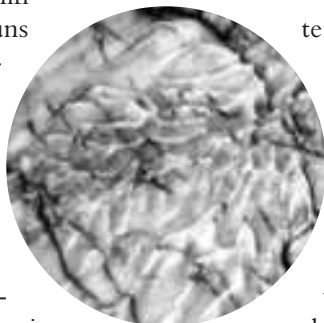
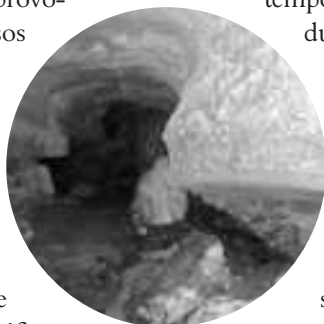
Quan s'estudien els sistemes terrestres relacionats amb l'ésser humà es consideren unes àrees d'estudi com són els processos –esmentats anteriorment–, els riscos, els impactes, els recursos i la gestió. Aquestes àrees es poden aplicar a les roques d'aquestes dues comarques amb resultats molt exemplificadors.

Els guixos. Els guixos –*gýpsos*, en grec; *gyp*–

sum, en llatí, i *algep*, en àrab– són roques sedimentàries químiques del grup de les evaporites. Les evaporites es formen per precipitació inorgànica –això vol dir, sense intervenció d'activitat biològica– de sals dissoltes a l'aigua quan aquesta s'evapora. Aquestes roques només constitueixen un 3 % del conjunt de les roques sedimentàries, tenen un origen continental o marí i es poden trobar en grans masses, en capes de poc gruix o disperses en el si d'altres roques.

Els minerals d'aquestes roques, els minerals evaporítics, es formen per precipitació a partir de salmorres, que són aigües saturades de sal que s'originen per evaporació de masses limitades d'aigua de mar o d'aigües continentals salades. Els factors més importants per la seva formació són el clima, els volums d'aigua més o menys tancats, la composició d'aquestes aigües i el desplaçament que poden sofrir durant el procés d'evaporació.

Quan s'evapora un volum d'aigua de mar s'origina una seqüència de precipitació d'ordre invers a la solubilitat de les sals de l'aigua, és a dir, precipiten primer les sals de menys solubilitat seguint l'ordre següent: primer, els carbonats de calci i magnesi –calcita, aragonita i dolomita–; segon, els sulfats de calci –guix i anhidrita–; tercer, el clorur de sodi –halita–, i quart, les sals potàssico-magnèsiques –silvina i carnalita–. El sulfat de calci comença a precipitar quan s'ha perdut una mica més de la tercera part del volum inicial d'aigua i el clorur de sodi ho farà quan

A dalt, cova de la Mosquera (Beuda);
conduïda paleocàrstic. Al mig, rascler de
guix. A baix, bloc de guix afectat per un plec.

i l'escultura de 'Sant Carlemany', al Museu-Tresor de la Catedral de Girona.

Enfonsaments al territori. La solubilitat d'aquestes roques és la causa dels enfonsaments de la vall de Campmajor, originant multitud de dolines, moltes de les quals encara hidrològicament actives; de la conca Lacustre de Banyoles i Besalú, responsables de la formació de l'estany i dels estanyols de Banyoles i Porqueres, i dels de la zona del grup de cases Mare de Déu del Mont, de l'estany del

el volum d'aigua sigui una desena part de l'original.

Quan en el registre sedimentari es troben guixos d'una sola roca sedimentària, com és el cas de la zona de la vall de Campmajor i de la conca lacustre de Banyoles i Besalú, s'ha de pensar que, a més a més de l'evaporació, s'ha originat una evacuació de les aigües abans de la precipitació dels clorurs provocada per un moviment d'enlairament i/o basculació de la conca de sedimentació. Això s'ha produït per l'empenyiment de la placa ibèrica cap a la placa euroasiàtica durant l'orogènia alpina, formadora dels Pirineus, en la qual la conca de l'Ebre va passar d'una mar oberta a l'Atlàntic a una plana al·luvial que s'anava reblint de sediments. A la fi de l'Eocè, fa uns 40 milions d'anys, era una depressió sotmesa a un règim endorreic. Una conca endorreica consisteix en una zona en què les aigües superficials no desemboquen al mar, i es formen pantans i àrees lacustres on es disposen margues, carbonats, guixos i torbes. Actualment, no hi ha cap conca on es formin grans masses d'evaporites com les que es troben en el registre sedimentari. Segons la

mineralogia i el contingut en determinats elements químics, es pot saber si el dipòsit evaporític és marí o continental: els guixos i les anhidrites d'aquestes dues comarques són marins.

Les evaporites són roques monominerals, això vol dir que estan constituïdes per més d'un 95 % d'un sol mineral. La resta de components es troben dispersos en la roca i poden ser molt diversos: des de matèria orgànica o òxids de ferro fins a minerals de les argiles, entre d'altres. La roca rep el nom del mineral que la constitueix i per això s'utilitza la paraula *guix* per anomenar tant el mineral com la roca.

Quan el sulfat de calci precipita pot fer-ho en forma de guix o d'anhidrita —que vol dir «sense aigua»— segons les condicions del medi. El guix es pot convertir en anhidrita perdent molècules d'aigua com a conseqüència de la pressió, i si aquesta és exposada a condicions superficials es pot hidratar i convertir-se en guix. L'alabastre és una varietat translúcida de guix que també es troba en l'explotació de la serra de Montcal. S'ha utilitzat per fer les escultures del panteó reial de Poblet

Racó i del camp de les Pedres —camp a on afloren naturalment guixos— a Besalú. Per això, s'han de tenir molt presents en la gestió de la dinàmica càrstica d'aquestes zones pel que implica en els possibles riscos.

Aquests enfonsaments són temporalment posteriors a l'etapa de distensió de l'orogènia alpina que ha provocat en aquesta zona multitud de falles, com ara les de Llorà i de Camòs-Celrà, i que també han condicionat la morfologia d'aquesta zona. També són roques plàstiques i responen a la compressió formant plecs molt característics.

La potència, és a dir, el gruix dels estrats de guixos, varia segons la zona: en el coll de Guixeres, a la serra de Can Ginestar, és de 60 metres; en altres zones de la vall pot arribar fins als 250 metres i a la serra de Montcal i del puig de Cantallops, a Beuda, assoleixen més de 200 metres de gruix. Es troben situats entre les margues, més modernes, i les calcàries, més antigues. La seva edat és de l'època de l'Eocè, concretament del Lutecià —50 m.a.-40 m.a.—. Com a conseqüència de l'orogènia alpina han sofert plecs i encavalcaments.

Guixera de la serra de Montcal;
al fons, glacis de Maià de Montcal.

Dos pastors amb el seu ramat enmig d'un paisatge nevat, a la Vall d'en Bas. Any 1965.

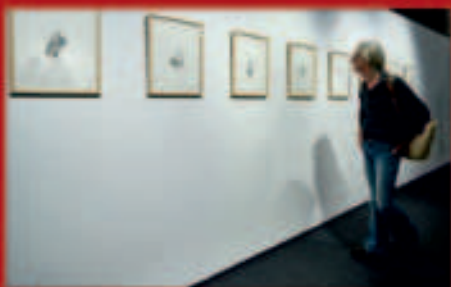
PROCEDÈNCIA: ACGAX. Servei d'Imatges. Fons Ramon Teixidor Arderiu. Autor: Ramon Teixidor.

PROPER DOSSIER PASTORS I TRANSHUMÀNCIA

EN EL PROPER NÚMERO RECUPERAREM ELS ANYS ON ELS RAMATS EREN BEN PRESENTS A LA MAJORIA DE CASES I MASOS; HO FAREM A TRAVÉS DEL RECORD I EL TESTIMONI DE PASTORS I VAQUERS DEL TERRITORI, ALGUNS ENCARA EN ACTIU A LES PLANÚRIES D'ALTA MUNTANYA. TAMBÉ PARLAREM DELS LLOCS DE PASTURA ON ES PORTAVA EL BESTIAR I DELS CAMINS QUE S'HAN RESSEGUIT HISTÒRICAMENT PER FER LA TRANSHUMÀNCIA HIVERNAL: DE LA GARROTXA AL RIPOLLÈS, PASSANT PEL PLA DE L'ESTANY A L'ALTA GARROTXA; AQUEST ÚLTIM, LLOC DE PAS DE LES RAMANDES CAMÍ DE L'EMPORDÀ. CONVERSAREM, D'ALTRA BANDA, AMB ESTADANTS DELS MASOS QUE OBRIEN LES PORTES I LES PALLISSES ALS PASTORS. COMPLETAREM EL DOSSIER POSANT L'ACCENT A LES NOVES GENERACIONS QUE MANTENEN I REIVINDIQUEN LES TRADICIONS PAGESES I AQUEST OFICI ANCESTRAL ARRELAT A LA TERRA.

**A PARTIR DEL 21 D'ABRIL DE 2023,
A LA VENDA EL NÚMERO 31**

NOTA: SI DISPOSEU D'IMATGES ANTIGUES RELACIONADES AMB AQUEST DOSSIER US AGRAIREM QUE CONTACTEU AMB L'EDITORIAL (972 46 29 29 / garrotxes@grupgavarres.cat)

Les exposicions de la Diputació

La Diputació de Girona organitza programes d'exposicions itinerants amb l'objectiu de dinamitzar i de difondre l'art i la cultura a tots els municipis gironins, i posa a disposició dels ajuntaments recursos expositius de qualitat.

Consulteu-les al web

www.ddgi.cat/exposicions

Diputació de Girona

1822-2022

TANCAR EL DOL.

La família Sans Lloveras ha pogut tancar el dol després de 83 anys buscant en Josep, desaparegut a la **Guerra Civil**.

Si tens algun familiar desaparegut durant la Guerra Civil i el franquisme inscriu-lo al **Cens de persones desaparegudes** i apunta't al **Programa d'identificació genètica**.

justicia.gencat.cat/tancareldol

TU TAMBÉ POTS TANCAR EL DOL.

Fem-ho / BÉ
TOT
POSSIBLE

Generalitat
de Catalunya